

KOCSIS ATTILA

Társadalombiztosítás Európában, és a jóléti állam néhány aktuális kérdése

Tomka Béla: A jóléti állam Európában és Magyarországon.
Corvina Kiadó, Budapest, 2008.

Tomka Béla neve nem ismeretlen a szociálpolitikával, az európai társadalombiztosítási rendszerek történetével foglalkozók körében. Míg korábbi kötetében (*Szociálpolitika a 20. századi Magyarországon európai perspektívában*) a 20. századi magyar szociálpolitika trendjeit elemezte az európai jóléti rendszerekkel való összevetésben, ez évben megjelent könyvében egy ennél tágabb témát jár körül. Legalábbis művének címe és a fejezetcímek erre utalnak. A szerző áttekintést kíván nyújtani a modern szociálpolitika kialakulásáról, az európai jóléti államok második világháború utáni történetéről, a Nyugat- és Kelet-Európában a 20. század második felében létrejött különböző típusú jóléti rendszerekről, a jóléti államok kialakulása, illetve azok változásai mögött munkáló különböző tényezőkről. Ezek mellett a jóléti államok jelenkori fejlődési tendenciáit és a volt keleti blokk országaiban lezajlott rendszerváltás óta a szociálpolitika területén végbement átalakulásokat is sorra kívánja venni.

Mindez nyilván szétfeszítené egy igen rövid, jegyzetekkel és bibliográfiával együtt is csupán 115 kis oldalas könyv kereteit, ezért az olvasó a fentiek részletes bemutatása, történeti feldolgozása helyett egy olyan művet kap, ami érinti ugyan az említett témákat, de alapvetően nem a jóléti állam kialakulásával és annak történeti változásaival foglalkozik. A szerző ugyanis – bár ezt nyíltan nem jelzi, de vizsgálódása súlypontjai alapján erre következtethetünk – az európai jóléti államot lényegében a társadalombiztosítási rendszerekkel azonosítja. Elemzése döntően ezekre fókuszál, és csak a jóléti államok kialakulására vonatkozó elméletek, valamint a jóléti rendszerek 1970-es évektől kezdődő átalakulása kapcsán terjeszti ki vizsgálódását tágabb körre.

A könyv első felében az európai társadalombiztosítási rendszerek 19–20. századi kialakulásáról, bővüléséről, a baleset-, egészség-, nyugdíj- és munkanélküli-biztosítás fokozatos térnyeréséről olvashatunk. Ezután nyomon követhetjük a második világháború utáni időszak fejleményeit: hol milyen ütemben növekedtek a szociális kiadások, hogyan bővültek a szociális jogok, hogyan nőtt a lefedettség és az ellátások színvonala. Láthatjuk, hogy a társadalombiztosítás valamennyi területe egyre több kockázatot igyekezett kezelni. Az egészségbiztosítás egyre több betegség esetén nyújtott védelmet, majd a terhességet és a szülés utáni gyermek-

gondozást is bevonták a társadalombiztosítás körébe. Az öregségi nyugdíj után megjelentek a rokkantsági és a hozzátartozói jogon járó ellátások, melyek mind-mind egy hosszan tartó differenciálódási folyamat állomá-sai voltak.

A jogosultak körének bővülésével, ami egyrészt abból adódott, hogy egyre több foglalkozási csoportot fedtek le a társadalombiztosítási rendszerek, másrészt a hozzátartozói jogon járó ellátások is egyre szélesebb kört öleltek fel, a jóléti kiadások szerkezete is megváltozott. Ezt az átalakulást mind Nyugat-Európában, mind Magyarországon végigköveti a szerző. A második világháborút követően kiformalódó nyugat- és kelet-európai jóléti modelleket pedig Esping-Andersen klasszikus jóléti állam tipológiájával összefüggésben elemzi.

Mindez azonban még így is döntően a társadalombiztosítás európai története. Annak is egy, a szociális kiadások változásaira, az egyes társadalombiztosítási ellátások bevezetésére koncentráló változata, ami ket-tős értelemben is leszűkítő jellegű. Egyrészt a nem társadalombiztosítási alapú szociális ellátásokkal szinte egyáltalán nem foglalkozik a szerző (különösen szembe-tűnő a szociális segélyezés rendszerének figyelmen kívül hagyása). Márpedig a járulékfizetésen alapuló és az attól független ellátási formák közötti különbségek bemutatása, történeti elemzése elen-gedhetetlen, ha a jóléti államot kívánjuk vizsgálni. Másrészt a szociális biztonságot nyújtó jóléti állam – melynek kétségtelenül a társadalombiztosítás a központi eleme – előzményei egyáltalán nem kapnak szerepet a könyvben, így a szociális segélyező (vagy reziduális) jóléti állam mű-ködéséről, létrejöttének körülményeiről semmit nem tudunk meg.

Az, hogy a szerző az európai jóléti államok története kapcsán csak a társadalombiztosítási rendszerekre és azok fokozatos kiterjesztésére kon-centrál, nem csak hogy történelmietlen, de ideologikus is – a nyugat-európai jóléti rendszerek jelenbeli kategóriáit vetíti rá a jóléti állam törté-netére, és ezzel azt a képzetet kelti az olvasóban, mintha a jóléti állam fokozatos átalakulásának lett volna egy eleve meghatározott fejlődési íve, aminek a szociális biztonság megteremtéséhez kellett vezetnie. Ebben az olvasatban tehát a történelmi folyamat a jelenkori állapotok céljává válik.

Mindezek a hiányosságok azt eredményezik, hogy végül nem tudjuk meg, tulajdonképpen miért és hogyan alakult ki az egyes európai orszá-gokban a jóléti államok intézményrendszere. Igaz, hogy a könyv második fele foglalkozik a jóléti államok kialakulására vonatkozó funkcionista, konfliktuselméleti és egyéb magyarázatokkal, melyek irányultságuktól függően a modernizációval színre lépő társadalmi-gazdasági átalakulás, a társadalmi mozgalmak (munkásmozgalom, pártok, érdekvédelmi cso-portok) szerepét, vagy éppen a kulturális minták (becsületesség, állam-mal szembeni engedelmesség stb.) jelentőségét hangsúlyozzák, de ezzel kapcsolatban átfogó történeti elemzést itt sem ad a szerző.

A kötet a jóléti állam jelenkori fejlődési tendenciáinak elemzésével zárul. Az utolsó előtti fejezet a jóléti állammal szembeni kritikák fő irá-nyait ismerteti – miszerint az korlátozza az egyéni szabadságot, nem ha-tékony, pazarló, negatívan hat a gazdasági növekedésre, emellett a né-pesség előregedése és az élesedő nemzetközi gazdasági verseny közepet-te fenntarthatatlan –, és azokat a lehetséges ellenérvekkel ütközteti. Kö-

KÖNYVEKRŐL, FOLYÓIRATOKRÓL

vetkeztetése szerint az elmúlt két-három évtizedben a szociálpolitika területén végbement bizonyos hangsúlyeltolódások ellenére – pl. a workfare politikák elterjedése, a piaci szolgáltatások térnyerése stb. – a jóléti rendszerek alapjai lényegében változatlanok.

Legvégül a szerző külön fejezetben elemzi a volt keleti blokk országokban a rendszerváltást követően végbement szociálpolitikai átalakulást. Ismerteti többek között a szociális kiadások változásait, a társadalombiztosítási rendszerek reformját, a rendszerváltás utáni magyar kormányok szociálpolitikai lépéseit, és bemutatja, hogy a kelet-közép-európai régióban milyen gazdasági, politikai, kulturális tényezők hatnak a jóléti rendszer változékonyságának irányába.

A könyv tehát sok, önmagában is érdekes témát igyekszik körüljárni – ám sajnos éppen ez a probléma. Nem áll össze szerves egésszé, ugyanis az egyes fejezetek csak lazán kapcsolódnak egymáshoz, s emellett nincsenek kellőképpen kidolgozva. A könyv történeti elemzést akar adni az európai jóléti állam kialakulásáról, változásairól. Ehelyett viszont a társadalombiztosítási rendszerek történetével foglalkozik, ráadásul úgy, hogy a társadalom- és gazdaságtörténeti vonatkozásokat teljes mértékben figyelmen kívül hagyja. Ugyanakkor a jóléti állam válságáról szóló diskurzusba is be kíván kapcsolódni, miközben a globális kapitalizmus jelenkori fejleményeit, a szociálpolitikára gyakorolt hatásait nem tárgyalja kellő részletességgel. Így összességében azt mondhatjuk, hogy a jóléti állam múltjával és jelenével kapcsolatos számos releváns kérdést vet fel a szerző, a válaszokkal azonban többnyire adós marad.